

244

A SZABADPOLC ÉS AZ OLVASÓ (2)

A szabadpolccal szemben legfőbb aggály az szokott lenni, hogy megvalósítása esetén csökken az egyéni foglalkozás lehetősége. Az igazság ezzel szemben az, hogy a csökkenés csak számszerű, amennyiben az olvasók nagyrésze maga választ könyvet. Éppen ezért, s emellett a csak olvasószolgálatlalt foglalkozó könyvtáros, a "mozgó referencé"-s jelenléte miatt az egyéni foglalkozás színvonala sokkal tartalmasabb, minőségileg sokkal igényesebb.

A szabadpolc és az egyéni foglalkozás

Nem lehet eléggé hangsúlyozni annak a ténynek olvasószolgálati jelentőségét, hogy a mozgó referencés nincs a pulthoz és a kölcsönzés adminisztrációjához kötve. Ezzel szemben a legdifferentiáltabb igény esetén is segítséget tud nyújtani, hiszen szabad mozgása van a katalógushoz, a bibliográfiákhoz, a kézikönyvtárhoz a raktárhoz, igénybeveheti a többi könyvtáros segítségét, stb. Nem zavarja semmi abban, hogy gyűjteményes köteteket üssön fel egy-egy kérés teljesítése érdekében. Hasonlóan nagy jelentősége van annak is, hogy elmélyült munkáját az olvasóval együtt, annak kíséretében végzi. Az olvasó így nemcsak „készáru”-t kap, hanem a könyvtárossal együtt megy a katalógushoz, észreveszi, hogy milyen segédeszközök adhatnak neki segítséget, tehát a gyakorlatban tesz lépést abba az irányba, hogy később maga is próbálja ezt az utat járni. Az olvasószolgálatos legfőbb feladata a konkrét kérések, vagy legalábbis a körvonalazott igények teljesítése, illetve azok kipuhatólása. Segítség kell nyújtania természetesen tovább-

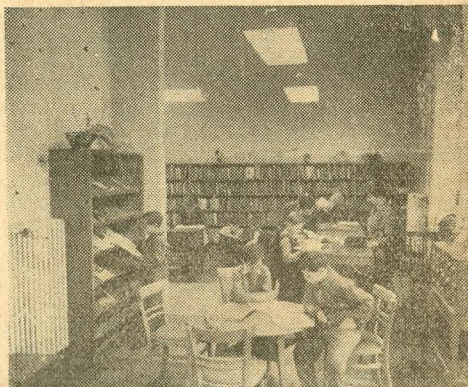
ra is azoknak, akik még mindig csak általában „szép”-et kérnek. A segítség azonban itt is csak akkor jó, ha nem egy „üdvözítő” jó könyvet nyomunk az olvasó kezébe, hanem a 4—5 könyvet ismertünk röviden, s az abból való választást már az olvasóra bizzuk. Ez az első lépés az önállóságra szoktatáshoz.

Az olvasószolgálatos feladatköre parancsolólag előírja, hogy itt a legjobb, legképzettebb munkaerők tevékenykedjenek. Ennél a feladatkörnél van legnagyobb szükség a könyvismeretre, jó pedagógiai érzékre, főleg annak észrevételéhez, hogy kiknek kell kérés nélkül is segíteni. A munkabeosztásunk olyan, hogy a könyvtárosok 2 óránkénti váltással a könyvtári szolgálatnak más-más helyére kerülnek. Tartózkodunk azonban az egyenlősítőtől. A készségek színvonala szerint a munkatársak egyrésze főleg az olvasószolgálatban, más része főleg a kölcsönzés és a többi könyvtári munka ügyviteli részében kap beosztást. Sajnos, folyamatosan tartó, huzamos távollétek miatt nem sikerült megoldani, hogy az olvasószolgálatban — éppen e feladatkör fontossága miatt — egyszerre két könyvtáros dolgozzék. Csak a csúcsforgalmi időben volt erre mód, akkor is csak időnként. Hozzá kell tenni, hogy egy olvasószolgálatos már csak azért sem elegendő ennek a feladatnak ellátására, mivel rá vár a polcos folyamatos feltöltése is. Előrelépésünk érdekében elsősorban ezt a kérdést kell megoldanunk.

Egy módszer a könyvválasztás megkönnyítésére a szabadpolcon

A szabadpolcra áttérő könyvtárosokban felvetődik az az aggály, hogy a szabadpolcra választó olvasók egyrésze találmányra emeli le a könyvet, magyarul mondva, nem tudja, hogy mit visz haza. (Megjegyzendő, hogy ez a lehetőség nincs mindig kizárva a zártpolcnál sem.) Mindenesetre foglalkoztatott bennünket az a gondolat, hogy feltűnő helyen olyan könyveket helyezünk el, melyekben az olvasó ismertetőket talál a könyvről.

Így létrehoztunk egy polcrészt külön e célra. Kb. 150 könyv helyezhető el rajta egyszerre. A „Miről szól a könyv?” felirat felhívja a figyelmet a polcrésre, s a szövegből értesül az olvasó, hogy az itt elhelyezett könyvek első oldalán ismeretőket találhat a könyvekről. A könyvek első oldalára tartalmilag jónak ítélt annotációkat, fűlszövegeket ragasztottunk be. Így az olvasó könyvtárosi közreműködés

A 28. sz. Főv. Szabó Ervin Könyvtár új, szabadpolcos gyermekrészlege

nélkül is tájékozódhat a könyv témájáról, írójáról stb. A polc kihasználásáról a legjobb tapasztalataink vannak. Már a polc létrehozása utáni első hat kölcsönzési napon is nagymértékben vették igénybe az olvasók. Erre vonatkozó adataink:

Dátum	A polcra helyezett annotált könyvek száma	A kikölcsönzött kötetek száma
1960. X. 28.	134	35
X. 31.	140	46
XI. 1.	136	42
XI. 2.	130	36
XI. 3.	140	50
XI. 4.	130	55

Újabbán a polc kihasználtsága még jobban növekedett, s szinte külön olvasórétege alakult ki.

E polcon végeztünk egy kísérletet az utóbbi időben az ún. „elfekvő” könyvekkel is. Az ösztönzést a Főv. Szabó Ervin Könyvtár „Elfelejtett könyvek” c. annotált jegyzéke adta. A jegyzéken 37 ilyen könyv szerepel. Ezek közül 15 egyáltalán nem volt megtalálható a raktárunkban, tehát nálunk nem számítottak elfelejtett könyveknek. Itt jegyzem meg, hogy ez a tény is megerősíti azt, hogy a szabadpolc-rendszer a zárt polcnál jobb lehetőséget nyújt az érdemtelenül elfekvő könyvek problémájának kiküszöbölésére. A zárt polcnál ugyanis a kölcsönzésnél erősebben jut kifejezésre a könyvtáros egyéni ízlése, műismerete, s ez könnyen a kevésbé ismert könyvek mozdulatlanságra ítélését is eredményezheti. A szabadpolcos könyvtárban viszont a könyvtáros a polc állandó töltése miatt jobban rá van utalva az egész raktári állomány figyelemmel kísérésére, mozgatására, a megüledő, vagy nem eléggé ismert könyvek akárcsak kísérleti célzatú kihelyezésére is. Ha ennek ellenére mégis vannak — már pedig vannak — érdemtelenül elfekvő könyvek a szabadpolc mellett is, akkor ez a tény abból fakad, hogy nem eléggé következetesen élünk a szabadpolc nyújtotta kedvezőbb lehetőségekkel.

22. nálunk is kevésbé keresett könyv 60 példányának első oldalára beragasztottuk a jegyzék alapján gépelt annotációkat, s elhelyeztük őket az említett polcrészre, egyéb annotált könyvek társaságába. Az elfekvő könyvek könyvkártyáit tűzőgéppel jelöltük, s a könyvek forgását a napi statisztika készítésekor figyeltük. Az 1961. I. 16.—I. 27-ig tartó 10 kölcsönzési napon 35 könyv talált közülük gazdára. Több példányban is olva-

Részlet a 28-as Szabó Ervin Könyvtár szabadpolcos terméből

sóhoz kerültek a következő annotált könyvek: *Zeromski: Hontalanok. Júhász: Pókhálóban, Gladkov önéletrajzi regénytrilógiája, Virta: Esti harangszó, Saxton: A nagy vasút., Ivanov: Rajnai várkastély, stb.* Nemcsak az elfekvő könyvek mozgásbahozása, hanem ennek a polcrész kihasználtsága miatt is érdekes volt megfigyelni, hogy kik választottak innen könyveket. Foglalkozási kategóriák szerint:

Munkás	13
Pedagógus	—
Értelmiségi	1
Háztartb.	7
Főiskolás	1
Középiskolás	2
Ipari tanuló	3
Nyugdíjas	8

A munkásolvasók, háztartásbeliek, nyugdíjasok nagyobb száma, az értelmiségiek, pedagógusok, főiskolások jóval kisebb arányú jelentkezése érdekes tanulságot szolgáltat. Ebből is látszik, — s ezt igazolják korábbi felméréseink is —, hogy az annotációkkal ellátott könyvek polcrészét főleg az irodalmilag kevésbé képzett, a szabadpolc egyéb részein nehezebben eligazodó olvasók keresik. Egyébként éppen ennek az olvasó rétegnek könyvválasztását kívántuk elősegíteni ennek a polcnak a létrehozásával.

Egy eredménytelen kísérletről

A könyvek ismertetésének eszközéül, a könyvválasztás megkönnyítésének elősegítése céljából kísérleteket végeztünk magnetofonunkkal. A Könyvtárellátótól kapott jegyzékek annotációinak, recenzióknak, bibliográfiáknak felhasználásá-

1961

KÖNYVTÁROS

val rövid ismertetőket vettünk hangsza-
lagra különböző témakörökbe tartozó
könyvekről. Így ismertettük új szerze-
ményeinket is. A magnetofonon ismerte-
rett könyveket a kölcsönzőben asztra
helyeztük, s rögtön lehetett kölcsönözni is
őket. Ez a kísérlet nem járt megfelelő
eredménnyel. A szórványos érdeklődés a
gépnek szólt, nem az ismertetéseknek. A
szabadpolcon böngészők inkább zavarás-
nak vették, s nem figyeltek oda. Az is-
mertetett könyvekből alig kölcsönöztek
valamit. Amikor az új könyveket ismer-
tettük, akkor azokat gyorsan elkapkod-
ták, de nem az ismertető hatására, ha-
nem azokat attól függetlenül „átböngész-
ve”. Mire a magnó 1-1 új ismertetőt kö-
zölt, a könyvet már előtte elvitték az asz-
tráról. E kísérlet arról győzött meg ben-
nünket, hogy az olvasók nagyrésze a
könyvválasztás legszívesebben alkalma-
zott formájának a saját böngészését
tartja.

Serdülők a szabadpolc előtt

A serdülő fiatalokkal való külön egyé-
ni foglalkozás zárt polcnál megszokott
formái nem alkalmazhatók változtatás
nélkül. A szabadpolc esetében kétségtel-
en nehézséget okoz e munkánál, hogy az
olvasószolgálatos könyvtáros nem látja a
serdülő kölcsönzőtásakját, a benne levő
személyi lapot, nem tudja, hogy koráb-
ban mit olvasott stb. Ez azonban koránt-
sem jelenti azt, hogy most már a fiatal
teljesen magára van hagyva a könyvek
rengetegében. (Bár az igazság az, hogy az
ilyen korú olvasóréteg nagyönis öntuda-
tosan igyekszik maga válogatni.) Az irá-
nyítást itt is főleg a könyvanyag segít-
heti elő.

A felnőtt könyvtárban kb. 200 kötetet
tartalmazó polcrészt elkülönítettünk „Fia-
taloknak” felírással. Ide az ifjúsági iro-
dalom java kerül. Ezek a könyvek fe-
hér csíkozást kaptak a könyvtáros mun-
kájának megsegítésére. Emellett ugyan-
annyi könyvet tartalmaz a mellette levő
polcrész, a József Attila olvasómozgalom
könyveivel. Természetesen igénybeveszik
ezeket a polcokat felnőttek is, mint ahogy
a serdülők is szabadon választhatnak az
egyéb polcokon. Az 1960. szeptember 21
—28-ig tartó 6 kölcsönzési napon megfi-
gyeltük az ifjúsági polc kölcsönzőinek
megoszlását. Eszerint az innen kölcsön-
zött 202 kötetből 118 könyvet 15—18 éves
olvasók vittek ki. (Tehát a kölcsönzött
könyvek több, mint 50%-át.)

A könyvtár helyettes vezetője, Marton
Tiborné a szabadpolcra való áttérés óta
elemzőlapokat vezetett 108 ipari tanuló és
ifjú munkás olvasmányairól. Összegezésé-

ből kiderül, hogy 6 hónap alatt az általuk
kölcsönzött 1160 könyv közül 346-ot, tehát
olvasmányaiknak kb. 1/3-át az ifjúsági
polcra válogatták, mégpedig minden kü-
lönös irányítás nélkül. Érdekes, hogy ebből
a rétegből főleg a fiúk keresték olvasmá-
nyaikat az ifjúsági polcon, a lányok olvas-
mányaiknak csak 17%-át választották in-
nen. Kiderül az elemzésből az is, hogy az
ipari tanulók és ifjúmunkások szabad
könyvválasztása jó irányú, s nem kell őket
rossz szemmel nézni az egyéb polcok
előtt sem. Így pl. ők az egész könyvtár
kölcsönzési arányánál magasabb száza-
lékban olvastak szovjet szépirodalmat.
Figyelemre méltó az is, hogy a fiúknál
az ismeretterjesztő irodalom az összes ol-
vasmányaik 24,4%-át tette ki. (A könyv-
tári átlag: 22,2%). Itt is feltűnő a lányok
nagyobb lemaradása. Versekből és szín-
darabokból viszont a lányok olvastak
többet, olvasmányaik 5,5%-át tették ezek
a művek. A fiúknál az arány: 3,4%.

A serdülő fiatalok olvasmányait ele-
mezve tehát nincs okunk fenntartásokra
szabad válogatásukkal kapcsolatban. A
jól összeválogatott könyvanyagból való
választásukkal majdnem kivétel nélkül
egyetértenünk. A 108 ipari tanulóknál
kölcsönzött 1160 szépirodalmi műből csu-
pán 35 olyan könyvet találtunk, amely
véleményünk szerint nem felelt meg a
kölcsönző fiatal korának, fejlődési foká-
nak. (Pl. Radiguet: A test ördöge, Bal-
zac: Pajzán históriák, Boccaccio: Dekam-
eron stb.) Ilyen hibáktól a zárt polcos
könyvtár sem mindig mentes. Ha a fia-
talok kezébe nem való könyvek felderíté-
se és szabadpolcra való elvételük be-
fejeződik, nálunk lassan megszűnik a na-
gyobb hibák veszélye ezen a téren.

A szabadpolc-kérdésről szóló cikkek
befejező summázásai általában az új köl-
csönzési rendszer fölényét, ennek az út-
nak követését szokták kifejezni. Ez alól
az összegezés alól felmentve érzem ma-
gam, mert ennek igazsága már szinte
közhely. Befejezésül inkább azt a kér-
dést vetem fel, amelyhez még egyáltalán
nem tud véleményt fűzni könyvtárunk.
A könyvek esetleges eltulajdonításának
mértékéről még nem lehet hiteltérdemlő
jelzésünk. Az ősz folyamán egy hétig vé-
geztünk ezzel kapcsolatban megfigyelé-
seket az *Olcsó Könyvtár* szabadpolcra
tett könyvei esetében. Esténként a polc-
ról hiányzó kötetek könyvkártyáit a ta-
sakokban találtuk aláírva, s ez megnyug-
tató volt. Azóta azonban fedeztünk fel
sajnálatos eltulajdonítási kísérleteket.
Majd csak a nyári állományellenőrzés
után tudunk tiszta képet alkotni az el-
veszésekről.

Gönczi Imre